

Etterlatte opplever grov stigmatisering

En omfattende studie ved Høgskulen på Vestlandet ser på etterlatte etter narkotikarelatert død. Foreløpige resultater viser at nesten 50 prosent opplever grov stigmatisering fra omgivelsene. - De får høre utsagn som at «den jævla horen fortjente ikke å leve». Det er ganske grotesk, og jeg er overrasket. Her har vi et stykke å gå, sier professor og forskningsleder Kari Dyregrov.

TEKST: GURO WAKSVIK

Mange etterlatte har hatt langvarige belastninger over tid, med mye angst og frykt. De vet at den som ruser seg ofte lever i livsfare. Blir du i tillegg bombardert med slike grove uttalelser etter et narkotikarelatert dødsfall, er det en enorm tilleggsbelastning. En del utsagn går også på at døden var selvforskyldt, bevisst og selvvalgt, forteller Kari Dyregrov.

Hun leder prosjektet *Etterlatte ved narkotikarelatert død*, END-studien, som startet ved Høgskulen på Vestlandet (HVL) i 2017. Det er den største og mest omfattende studien som er gjort på feltet noensinne.

Dyregrov har lenge forsket på ulike former for sorg knyttet til plutselig eller uventet død. Da hun startet i et professorat i rus og psykisk helse ved HVL, ønsket instituttlederen et forskningsprosjekt.

LANG VEI Å GÅ: Professor Kari Dyregrov leder den omfattende studien *Etterlatte ved narkotikarelatert død*. - Vi skal og må gjøre et kraftig informasjonsarbeid ut mot folk flest for å unngå stigmatisering av denne gruppen, sier hun. (Foto: HVL)

- For meg var det naturlig å tenke på etterlatte etter narkotikarelaterte dødsfall. Det er en type dødsfall som føyer seg inn i rekken av alt det andre jeg har sett på.

UVENTET DØD Dyregrov visste at det var lite forskning både nasjonalt og internasjonalt på feltet, og tror det delvis handler om at sorg er et nyere forskningsområde. På tradisjonelle felt som angst, depresjon og schizofreni finner du millioner av treff på forskningslitteratur. Da hun var ansatt på Senter for krisepsykologi, var det store ideologiske diskusjoner om sorg. Er sorg et problem, eller er det naturlig og normalt. Skal sorg sykeliggjøres?

- Etter 21 år ved senteret kjente jeg klinikere som hadde erfaringer med 30 år lange sorgforløp. Noen som opplever kompliserte sorgforløp kommer seg aldri igjen, med mindre de får god

MANGLENDE STØTTE: Mange av dem som mister en av sine i et narkotikarelatert dødsfall får ikke den samme støtten og anerkjennelsen fra sine nettverk som andre får, når de for eksempel mister et barn i en ulykke eller i selvmord. (Illustrasjonsfoto: Colourbox)

hjelp. En blanding av sorg og traumer kan føre til alvorlige følgetilstander.

Prosjektet er stort. I alt 19 personer deltar i prosjektgruppen på deltid, og fem doktorstipendiater er godt i gang. All innsamling av data er ferdig. Nå skal det analyseres og publiseres.

- En ting er hva vi i lille Norge kan gjøre. Internasjonalt begynner de også å få øynene opp for fagfeltet. Norske myndigheter er veldig på, og det er tilfredsstillende. Tiden er moden. Det ligger godt til rette for at det kan skje hurtige endringer i forhold til tiltak og bedre ivaretagelse på dette feltet.

Dyregrov ledet forskningen i forhold til de etterlatte som mistet sine

på Utøya i 2011, og mener noe av skiftet kom da.

- De etterlatte fikk den krisehjelpen vi hadde etterlyst i minst ti år. Myndighetene og kommunene har forstått betydningen av god psykososial oppfølging etter brå og uventet død. Samtidig må vi få fram de unike variasjonene i forhold til narkotikarelaterte dødsfall.

FÆRRE ETTERLATTE FÅR HJELP

Mange av dem som mister en av sine i et narkotikarelatert dødsfall får ikke den samme støtten og anerkjennelsen fra sine nettverk som andre får, når de for eksempel mister et barn i

en ulykke eller i selvmord. Noen får høre at døden var det beste. Kanskje er det sagt som en form for trøst.

- For noen kan sorg blandes med en form for lettelse. De har levd i frykt i årevis og satt livet på vent. Andre har hatt det litt opp og ned. De har hatt gode faser, der de ser den fine personen som er bak rusmisbruket. De fleste har opplevd svik og skuffelser. Det er mange variasjoner, og det trenger vi kunnskap om.

I studien viser foreløpige analyser at de som opplever lettelse kombinert med dyp sorg, også kan føle skyld. Da forvanskes sorgen ytterligere.

«En blanding av sorg og traumer kan føre til alvorlige følgetilstander.»

«Rusproblemet må gjøres til mer enn straff, og i større grad til et helseproblem.»

- Under halvparten oppgir at de har fått hjelp. Det gir sterke indikasjoner på at denne gruppen får mindre hjelp enn andre etterlatte. Årsakene kan være på organisatorisk nivå, og kan handle om hvordan rusomsorgen og oppfølging etter kriser er organisert.

Primært er det kommunene som skal ha den psykososiale oppfølgingen, mens rusomsorgen har mye av sitt hjelpeapparat i spesialisthelsetjenesten. En mulig del av forklaringen kan være at linken mellom kommunene og spesialisthelsetjenesten ikke fungerer for denne gruppen.

- Det blir spennende å følge den nye rusreformen. Rusproblemet må gjøres til mer enn straff, og i større grad til et helseproblem. Vi må langt oftere spørre hvorfor Jeppe drikker. Så må vi gjøre noe med hvorfor, og det finnes det mange svar på. Mye av hjelpen skjer dessverre litt for ofte på overflaten. Man kommer ikke helt ned til hvorfor det brukes stoff, for så å kunne gi hjelp for det. Jeg håper den nye rusreformen vil tydeliggjøre dette.

STIGMATISERING Hun har et godt sammenlikningsgrunnlag fra studier på mange grupper som opplever brå og uventet død. Ingen opplever den samme grove stigmatiseringen.

- Vi skal og må gjøre et kraftig informasjonsarbeid ut mot folk flest for å unngå stigmatisering av denne gruppen. Vi må forklare mer om hvorfor stigmatisering oppstår, og hvor skadelig det er.

Når det gjelder selvmord er det gjort en stor jobb for å bygge ned stigma. Årsakssammenhenger er belyst og forklart. Det er for enkelt at det er mor og fars feil hvis ungdom tar livet sitt. Mange faktorer spiller inn.

Det er flere fellestrekk mellom selvmord og narkotikarelatert død. Dyregrov var med å stifte LEVE i 1999.

- I Norge er det i dag lite stigma rundt selvmord, og det skal vi være stolte av. Vi er kommet langt, og har mange foreganspersoner på det feltet. Åpenhet har spilt en rolle. Da Gro Harlem Brundtland fortalte om sin sønn, og Maud Angelica om sin pappa, gjør det noe med oss.

FORSKNINGSPRIS - Jeg håper etterlatte etter narkotikarelaterte dødsfall skal bli sett i hjelpeapparatet på lik linje med andre etterlatte etter brå og uventet død. Jeg håper også at folk flest skal møte både pårørende og etterlatte med respekt, forståelse, toleranse og mindre fordomming, og at etterlatte kan få en arena å møtes på, og om mulig en interesseorganisasjon.

Dyregrov har publisert en rekke bøker, bokkapitler og vitenskapelige og populærvitenskapelige artikler. Nylig mottok hun den nyopprettede forsknings- og utviklingsprisen ved HVL. Den fikk hun for langvarig forskningsarbeid knyttet til sårbare tema som sorg, selvmord og narkotikarelatert død.

- Det var utrolig hyggelig å få en slik pris.

I juli fyller hun 70, og pensjonerer seg delvis. Hun fortsetter i en liten stilling, blant annet som veileder for doktorstipendiater. ■

«Jeg håper etterlatte etter narkotikarelaterte dødsfall skal bli sett i hjelpeapparatet på lik linje med andre etterlatte etter brå og uventet død.»

FAKTA

I Norge er det i underkant av 300 narkotikarelaterte dødsfall årlig. Statistikken viser at cirka 30 prosent er kvinner. Narkotikautløste dødsfall deles inn i tre hovedgrupper: forgiftningsulykker, selvmord, psykiske lidelser og adferdsforstyrrelser som følge av rusmiddelbruk. En stor overvekt av dødsfallene skyldes forgiftningsulykker. Gjennomsnittsalderen har økt jevnt fra 36 år i 2006 til 43,5 år i 2019.

(Kilde: Folkehelseinstituttet)